

HÁMORI BALÁZS 60

ÜNNEPI KONFERENCIA

2006. szeptember 8-án délelőtt került sor arra az ünnepi konferenciára, amellyel az Összehasonlító Gazdaságtan Tanszék szervezésében Hámori Balázs tanszékvezető egyetemi tanár 60. születésnapja előtt tisztelegtünk. A meghívott előadók és a vendégek mind kifejezték az ünnepelt iránt érzett nagyrabecsülésüket, és igen meghitt, családias légkört teremtettek.

A konferenciát Mészáros Tamás, a Budapesti Corvinus Egyetem rektora nyitotta meg, felvázolva Hámori professzor életpályájának néhány epizódját, majd köszöntője befejeztével megkezdődött a konferencia szakmai része.

Először Csaba László egyetemi tanár tartott előadást *Új politikai gazdaságtan és intézményi gazdaságtan* címmel. Csaba professzor először az intézményi közgazdaságtanról beszélt. Kifejtette, hogy a diszciplína tradicionálisan makroökonómia jellegű (itt utalt a nemzet-, illetve politikai gazdaságtanhoz fűződő kapcsolatokra, majd az ezekből kifejlődő általános egyensúlyelméletre), és két fontos irányzatra osztható: a régi és az új intézményi közgazdaságtanra. Felvázolta, hogy a főáramú közgazdaságtan általában elegáns, ám nem mindig releváns eredményei számos kérdést hagytak megválaszolatlanul. E problémák legtöbbje valódi gazdasági jelenségekhez (például az ázsiai pénzügyi válsághoz) kapcsolódott, és olyan formában jelent meg, amely hagyományos eszközökkel aligha elemezhető. Ezek között megemlíthetjük a stagflációt, az európai pénzügyi rendszer kialakulását, vagy az imént említett válság egyik jellegzetességét, miszerint anélkül inogtak meg a gazdaságok, hogy a fundamentumukkal baj lett volna.

Erre kínál válaszokat az intézményi közgazdaságtan mindkét ága: míg az úgynevezett régi intézményi közgazdaságtan inkább holisztikus megközelítést alkalmaz, és szívesen von be vizsgálatába más társadalomtudományokat is (például a szociológiát vagy a jogot), addig az új irányzat alapvetően a főáramú közgazdaságtan elemzési módszereit alkalmazva tágítja ki a hagyományos kereteket (például a játékelmélet segítségével). Az intézményi közgazdaságtan művelői közül kiemelte többek között *Stiglitzet, Northot és Williamsont*.

Az intézményi közgazdaságtan után Csaba László az új politikai gazdaságtant vette górcső alá. Az irányzat szerint a mikro- és a makroszféra csak intézményi közvetítéssel (alkotmányos szabályok révén) kapcsolható össze. Lényegében a főáram eredményeire építenek, és ezeket kiterjedt empirikus tesztelésnek vetik alá. Olyan témák bukkannak elő, mint a költségvetési fenntarthatóság (fiscal sustainability), a gazdasági szabadság, mint termelőerő, az átmenet-tan (különös tekintettel Kínára), vagy a választási rendszerek működése, a politika közgazdasági elemzése.

Az előadás címében szereplő két fogalom bemutatása után Csaba László néhány gondolatot vetett fel a jövőre vonatkozóan. Hangsúlyozta, hogy a főáram domináns szerepe nagy valószínűséggel belátható időn belül fennmarad. Érdekes kérdés, hogy mennyiben képes átalakítani a közgazdaságtant az élettudományok rohamos fejlődé-

se, mindenekelőtt az agy működésének jobb megértése révén. Úgy vélte, nem érdemes törekedni a különböző iskolák összebékítésére valamilyen szuperelmélet keretében, ehelyett az iskolák és az eszközök tartós pluralizmusára célszerű berendezkedni. Figyelmeztetett, hogy míg a *multidiszciplinaritás* (több tudományág eszközeinek együttes felhasználása) kedvező lehet a társadalomtudományok terén, addig az úgynevezett *interdiszciplinaritás* (amikor egyik tudományág megközelítése sem domináns) fegyelmetlenséghez vezethet, ami nem kívánatos korunk problémáinak jobb megértése tekintetében.

Az előadást követő hosszas vitában szóba került többek között a közgazdaságtan oktatásának néhány módszertani kérdése, az említett diszciplínák fejlődési sajátosságainak problematikája, a mikroszintű elemzések relevanciája, valamint Hámori Balázs részéről az a figyelmeztetés, hogy a főáramú közgazdaságtan egyes axiómáit bizonyos körülmények között érdemes újraértelmezni (sőt, felülvizsgálni). Egyetértettek ugyanakkor a felszólalók abban, hogy a közgazdasági tanulmányok alapja csak is a nemzetközileg elfogadott standardokra épülő mikro- és makroökómia lehet.

Csaba László után *Farkas Beáta* egyetemi tanár (Szegei Tudományegyetem) következett, aki az elméleti gondolatokat egyetlen probléma vizsgálatára alkalmazta *Az intézményi megközelítés lehetősége a lisszaboni folyamat elemzésében* című előadásában. A lisszaboni program az EU versenyképességének megerősítését tűzte ki célul az évtized végéig, annak érdekében, hogy gazdasági teljesítményében utolérje az Egyesült Államokat. Ez a program is tartalmaz realisztikus és kevésbé realisztikus célokat, és mindezt olyan formában teszi, amely hasonlít a tervgazdaság előírásaihoz. A program feléhez érve azonban már látszik, hogy a legtöbb célt nem lehet a kitűzött határidőig teljesíteni. Mi lehet ennek az oka? Vannak, akik az egész program kivitelezhetőségét kérdőjelezzik meg, vannak azonban olyanok is, akik szerint a kitűzött célok helyesek, csak a megvalósítás módja nem tökéletes (hasonló okfejtést hallottunk már néhány évtizeddel ezelőtt Magyarországon).

Más szempontból vizsgálva a kérdést, felfedezhető a lisszaboni programnak egy olyan interpretációja is, mely az EU önmeghatározását látja a folyamat mögött. Ennek legfontosabb történeti gyökere a szociális piacgazdaság, amely mind a mai napig áthatja a kontinens gazdasági rendszereit. Ennek megerősítése, a közszeaktor kiemelkedő szerepe különbözteti meg e rendszert akár az amerikai, akár a távol-keleti rendszerektől. Azzal az általános vélekedéssel szemben, miszerint e típusok között konvergencia figyelhető meg, a gyakorlat éppen ellenkező eredményeket mutat: ugyan beépültek piaci elemek a rendszerbe, a lényeg azonban változatlan maradt.

Érdekes terepet nyújt a lisszaboni program az intézmények szerepét kutatók számára, mivel jól vizsgálható a reform, a számonkérhetőség, a célok és az eredmények kapcsolata. Farkas Beáta egy kérdéssel zárta előadását: vajon fenntartható-e egymás mellett e rendszerek, ilyen különböző intézményi megoldások lehetnek-e egyszerre sikeresek hosszú távon?

A hozzászólások között *Szabó Katalin* egyetemi tanár (Budapesti Corvinus Egyetem) arra hívta fel a figyelmet, hogy a lisszaboni folyamatban több helyet kapnak a politikai motivációk, mint a magasztos eszmék. Hámori Balázs mutatott rá a nyilvánvaló párhuzamra Brüsszel és a tervgazdaság között, míg Csaba László megemlítette, hogy egy ismert elemzésben nem egy, hanem több európai szociális modelltől beszélnek.

A szünet előtti utolsó előadást *Gedeon Péter* egyetemi tanár (Budapesti Corvinus Egyetem) tartotta *Piac és társadalom. Hayek elmélete a társadalmi evolúcióról* címmel. Kifejtette, hogy a hayeki szocio-kulturális evolúció elmélete a piaci rend elemzésének általánosítása. Hayek a piaci rend, és az annak alapjául szolgáló társadalmi intézmények kialakulását és működését azonos logika alapján magyarázza. Ez a logika az egyéni cselekvések nem szándékos következményeként értelmezi a spontán rend és a csoportszintű magatartás-szabályok kialakulását és fennmaradását. A mengeri kiindulópontokat követő hayeki elmélet a szocio-kulturális evolúcióban, és a társadalmi intézmények kialakulásának megértésében a csoportszintű szelekció szerepét hangsúlyozza, és ily módon a módszertani individualizmus keretei között mozgó érveket holisztikus és funkcionista megfontolásokkal egészíti ki.

A hayeki elmélet az egyéni cselekvések társadalmi beágyazottságát feltételezi, ezért lép túl a mengeri elméleten, amely az egyéni cselekvések társadalmi feltételeit zárójelben hagyja. A piaci rend intézményi feltételeinek vizsgálata során Hayek a piaci rend értelmezésére kidolgozott evolúciós elméletet terjeszti ki a csoportszintű magatartás-szabályok kialakulásának és fennmaradásának magyarázatára. Ehhez azonban ki kell lépnie a módszertani individualizmus elméleti keretéből. A módszertani individualizmus megőrzésére a csoportszintű magatartás-szabályok magyarázatában csak akkor van esély, ha korlátozzuk az evolúciós elmélet hatókörét, és konstruktivista érveléssel egészítjük ki azt. Csak így lehetséges annak a követelménynek a betartása, amely a társadalmi intézmények magyarázatánál tiltja a holisztikus-funkcionista érvelést.

Gedeon Péter azzal folytatta előadását, hogy bár Hayek nem képviseli következetesen a módszertani individualizmust a szociokulturális evolúcióról vallott nézeteiben, ez a következetlenség termékeny, mivel a társadalmi evolúció jobb megértését segíti elő. A szocio-kulturális evolúció hayeki elmélete példa arra, hogy a módszertani individualizmusra épülő magyarázat és a funkcionista érvelés kiegészítheti egymást: a két megközelítés az intézményi változás más vonatkozásait tematizálja, és így nem kell kizorítaniuk egymást.

Az előadás után sok hozzászólás firtatta a szelekció és a mutáció kapcsolatát az intézmények fejlődésében, de olyan megjegyzések is voltak, hogy az intézményi fejlődést és átalakulást legalább annyira befolyásolhatják más tényezők, mint azt az elhangzott logika alapján gondolhatnánk.

A következő előadó *Komáromi György* volt, és Hámori Balázs másik kedvenc témájával, a magatartás-gazdaságtannal foglalkozott. Prezentációjának címe *Magatartás-gazdaságtan és vállalati pénzügyek* volt. Az előadás vezérfonala az a megfigyelés, hogy a gyakorlati életben a pénzügyi vezetők gyakran nem annak alapján hozzák meg döntéseiket, amit az egyetemen tanultak, hanem sokszor egyszerűbb hüvelykujjszabályok, illetve megérzések alapján. Ez a fajta korlátozott racionalitás azonban néha hasznos is lehet, ugyanis segíthet elkerülni a túlbiztosítás és a túlzott adminisztráció zsákutcáját.

Felhívta a figyelmet arra is, hogy sokszor az egzakt elméletek maguk sem felelnek meg a követelményeknek, például a CAPM-modell ex post nem érvényes. Sokszor a túlzott optimizmus kedvezőtlen következményekkel jár: gyakori problémát jelenthet a túlzott kereskedés a tőzsdén, a vállalatok összeolvadása kapcsán fellépő hübrisz-elmélet, valamint a túl bátor belépések egyes új piacokra. Összességében tehát az az

álláspont kristályosodott ki az előadás végére, hogy bár rendkívül fontos a különböző döntések elméleti megalapozottsága, némi „irracionalitás” akár értéknövelő is lehet.

A prezentációt követő vita központi eleme a racionalitás és az irracionális mértéke volt, mégpedig olyan szempontból, hogy miképp tudjuk ezeket mérni. Elhangzott az az érdekes hozzászólás is, amely szerint elképzelhető, hogy az előadás alapját képező felmérés eredményeit sokszor érdemesebb lenne relatív különbségek lecsapódásaként, mintsem abszolút számokkal mérhető realitásként felfogni.

A konferencia utolsó előadójaként *Fülöp Márta* mutatta be rendkívül érdekes kutatási eredményeit *A gazdasági versengés percepciója a magyar üzleti világban, különös tekintettel az irigység szerepére* címmel. Előadása alapját az a széleskörű mélyinterjú-sorozat képezte, amelyet a gazdasági élet különböző szereplőivel (köztük elsősorban felső- és középszintűvel) készítettek, és amelynek fő témája a gazdasági versengés, valamint az irigység volt. Kiderült, hogy Magyarországon a győzelemhez fűződő érzelmek között számos negatív is megtalálható, ami kevésbé jellemző az angolszász és a japán emberekre. Ezt elsősorban az úgynevezett társas óvatosság magas hazai szintjére lehet visszavezetni.

Érdekes volt az irigység különböző típusainak vizsgálata is, ugyanis a legtöbb interjúalany mindig csak másokkal szemben fogalmazta meg a destruktív irigység vádját, míg magát mindig fairnek és konstruktívnek jellemezte. A válaszadók többsége ráadásul az irigységet kizárólag másokkal kapcsolatban említette, magát nem tartotta annak. A megkérdezettek válaszaiból gyakran az derült ki, hogy bár vannak az irigységnek pozitív következményei is (konstruktív irigység), ez kizárólag külföldön tapasztalható, és Magyarországon gyakorlatilag mindig negatív kontextusban merül föl a probléma.

Az előadást követő – hosszúra nyúló – vita a bemutatott sokszínű és gondolatébresztő eredmény értelmezése körül folyt, és általában a közgazdászok számára kevésbé könnyen érthető fogalmak tisztázására irányult. Sokan értékelték negatívnak (néhányan lesújtónak) a kutatás eredményeit, ugyanakkor nyilvánvalóvá vált az is, hogy az elmúlt egy-másfél évtizedben sokat közeledett a megkérdezettek álláspontja a nyugaton megszokott optimistább hangvételhez.

A nagyon jó hangulatban lezajlott konferenciát az elhangzottakról, valamint Szabó Katalin és Hámori Balázs épp aznap született iker unokáiról folyó baráti beszélgetés zárta.

SZÉKELY-DOBY ANDRÁS